

בהמה וְחִיָּה" – ניתן עדיין, לכאורה, להחיל את הכלל "דיבר הכתוב בהמה"!
מצד החכמה

ויש לומר:

יסוד= הכלל "דיבר הכתוב בהמה" הוא, שיש להימנע מפירוש הכתובים בדרך של "גזרת הכתוב", ולכן מוטב לפרש שהכתוב נוקט דוגמא אחת מתוך מקרים רבים מאשר לפרש שכוונת הכתוב היא לצמצם את הדין למקרה מסויים בלבד.

יסוד זה אינו קיים במקרה הנוכחי, שבו אנו נאלצים בהכרח לפרש שיש כאן גזרת הכתוב ("שור" – ולא אדם, 'חמור' – ולא כלים");

ומאחר שבלאו-הכי אנו נאלצים לפרש שיש כאן "גזרת הכתוב" – שוב אין סיבה להניח ש"דיבר הכתוב בהמה", ולכן היה עלינו לפרש שכוונת הכתוב היא אכן לצמצם את הדין לשור ולחמור בלבד, ולא לכלול בו את שאר הבהמות והחיות (אילולא ה"גזרה שווה" משבת, המלמדת ש"הוא הדין לכל בהמה וְחִיָּה").

(לקוטי שיחות ח"ו ע' 131 ואילך)

יח

כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וּמָבָחוּ אוֹ מָכְרוּ תְּמֻשָּׁה בְּקָר
 יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֵאן תַּחַת הַשֶּׁה (כא, לו)

"אמר רבן יוחנן בן זכאי: חס המקום על כבודן של בריות. שור, שהולך ברגליו, ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו – משלם תמישה; שה, שנושאו על כתפו – משלם ארבעה, הואיל ונתבזה בו" (רש"י)

יש להקשות:

(א) הסבר זה מתאים, לכאורה, לכל מקרה של גנבת שור או שה; מדוע,

איפוא, מיושם ההבדל בין שור לשה רק במקרה של טביחה ומכירה, ואילו במקרה של גנבה בלבד התשלום הוא זהה בשני המקרים (תשלומי כפל)⁵⁰?

(ב) דרכו של גנב היא לבצע את הגנבה בסתר, כשאינן איש רואהו; בפני מי, איפוא, התבזה הגנב בעת נשיאת השה?

ויש לומר:

התבזותו של הגנב אכן אינה בשעת הגנבה עצמה, שהרי הגנבה היא בסתר (כאמור); רק לאחר-מכן, כשהעדים מעידים בבית-הדין על הגנבה, ונודע לכל שהגנב נאלץ לשאת את השה על כתפו בשעת הגנבה – גורם הדבר ביזיון לגנב.

אוצר החכמה

וזוהי הסיבה לכך שהביזיון משפיע על שיעור התשלום רק במקרה של טביחה או מכירה, ולא במקרה של גנבה בלבד:

כשאדם עומד לדין באשמת גנבה בלבד – בית-הדין אינו מתעניין במהותו של החפץ הנגנב, אלא בשוויו בלבד, שהרי בכל מקרה הגנב משלם תשלומי כפל (ובלשון רש"י⁵¹: "כל דבר בכלל תשלומי כפל, בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים"). ולכן הגנב אינו מתבזה גם במקרה של גנבת שה, שכן עובדה זו אינה ידועה לכל.

במקרה של טביחה ומכירה, לעומת זאת, על בית-הדין לברר תחילה שמדובר בשור או בשה (שהרי "אין מידת תשלומי ארבעה וחמישה נוהגת אלא בשור ושה בלבד"⁵²), וכך נודע לכל איזה מהם נגנב, וכשמדובר בשה – הכל יודעים שהגנב נאלץ לשאת את השה על כתפו, והדבר גורם לו ביזיון.

(לקוטי שיחות חט"ז ע' 262 ואילך)

50. וכן הקשה בשיטה מקובצת בבא קמא עט, ב. הרי"ף לעין יעקב שם. ועוד.

51. פרש"י לקמן כב, ג.

52. רש"י כאז.

יט

חֲמִישָׁה בְּקָר יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֵאן תַּחַת הַשָּׂה

(כא, לו)

"אמר רבן יוחנן בן זכאי: חס המקום על כבודן של בריות. שור, שהולך ברגליו, ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו – משלם חמישה; שה, שנושאו על כתפו – משלם ארבעה, הואיל ונתבזה בו. אמר רבי מאיר: בוא וראה כמה גדולה כוחה של מלאכה. שור, שביטלו ממלאכתו – משלם חמישה; שה, שלא ביטלו ממלאכתו – ארבעה" (רש"י)

יש לשאול:

(א) לשם מה נזקק רש"י לשני הטעמים – טעמו של רבן יוחנן בן זכאי וטעמו של רבי מאיר?

(ב) מסגנונו של רש"י "אמר רבן יוחנן בן זכאי... אמר רבי מאיר" (ולא "רבי מאיר אומר"⁵³) משמע שאין מחלוקת בין שני הטעמים. והדבר דורש ביאור, שהרי לכאורה קיים ניגוד של ממש ביניהם⁵⁴: לפי טעמו של רבן יוחנן בן זכאי – התשלום הבסיסי הוא חמישה, אלא שהגונב שה משלם תשלום מופחת בשל ההתבזות; ואילו לפי טעמו של רבי מאיר – התשלום הבסיסי הוא ארבעה, אלא שהגונב שור משלם תשלום מוגדל בשל ביטול המלאכה!

ויש לבאר, שאכן לדעת רש"י אין מחלוקת בין שני הטעמים, אלא הם משלימים זה את זה⁵⁵:

לפי הסברו של רבן יוחנן בן זכאי, מובן הטעם לכך שהגנב צריך לשלם תשלום מופחת במקרה של גנבת שה (מאחר שהדבר גרם לו להתבזות); אבל אין בכך כדי להסביר את העובדה שהגנב מקבל תשלום מופחת, שהרי התבזותו של הגנב לא הביאה כל תועלת לגנב.

53. כמו ברוב מקורות הדברים בחז"ל – מכילתא כאן. תוספתא בבא קמא פ"ז ה"ג. תנחומא נח ד.

54. ראה דברי דוד (להט"ז) כאן.

55. ראה גם בתרגום יונתן בן עוזיאל כאן, שהביא את שני ההסברים בהמשך אחד.

ולכן מוסיף רש"י את טעמו של רבי מאיר, המבאר שגם מבחינת הנגב קיים הבדל בין שור לשה – שהרי גנבת השור גרמה לאובדן מלאכה, ולכן מגיע לנגב תשלום מוגדל בגין גנבה זו.

כלומר: מבחינת התשלום המוטל על הגנב – התשלום הבסיסי הוא חמישה, אלא שבמקרה של גנבת שה הוא משלם תשלום מופחת (כדברי רבן יוחנן בן זכאי); ואילו מבחינת התשלום המגיע לנגב – התשלום הבסיסי הוא ארבעה, אלא שבמקרה של גנבת שור הוא זוכה לתשלום מוגדל (כדברי רבי מאיר)⁵⁶.

(לקוטי שיחות חט"ז ע' 258 ואילך)

ב

אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים יְשָׁלֵם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (כב, ח)

צריך ביאור: חיוב התשלומין על גנבה נזכר כבר בפרשתנו מספר פעמים – "חמישה בקר ישלם תחת השור"⁵⁷, "שנים ישלם"⁵⁸, "אם יימצא הגנב ישלם שנים"⁵⁹ – והכתוב לא ראה צורך להזכיר מיהו מקבל התשלום, שכן הדבר מובן מאליו; מדוע, איפוא, מדגיש הכתוב כאן "ישלם שנים לרעהו"?

ויש לבאר:

בכתובים הקודמים מתחייב הגנב לשלם מכוח עצם מעשה הגנבה, ולכן הדבר מובן מאליו שהתשלומים המוטלים עליו מיועדים לנגב;

56. זוהי גם הסיבה לכך שרש"י מקדים את דברי רבן יוחנן בן זכאי לדברי רבי מאיר (בניגוד למקורות הדברים בחז"ל, שבהם הסדר הוא הפוך) – שכן כך הוא סדר הדברים: בתחילה מתחייב הגנב ומשלם את הקנס, וכתוצאה מכך מקבל הנגב את המגיע לו (ולכן מקדימה גם התורה תחילה "חמישה בקר ישלם תחת השור", שכן זהו התשלום הבסיסי מבחינת החובה המוטלת על הגנב).

57. כא, לז.

58. לעיל פסוק ג.

59. לעיל פסוק ו.